

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

2026-YIL
IYUN/6-SON, III-QISM

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

Bosh muharrir:**Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich***Elektron nashr. 2026-yil, iyun.
III-qism***Bosh muharrir o'rinbosari:****Karimov Norboy G'aniyevich****Muharrir:****Qurbonov Sherzod Ismatillayevich****Tahrir hay'ati:**

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayeich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

SUD BOSHQARUVCHILARI FAOLIYATINING IQTISODIY RAG'BATLANTIRISH TIZIMI VA ULARNING SUBSIDAR JAVOBGARLIGI: MUAMMOLAR VA TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI	12
Soliyev Damirjon Nurmatovich	
BLOKCHEYN TEKNOLOGIYASI ASOSIDA MOLIVAVIY TRANZAKSIYALARNI NAZORAT QILISH TIZIMI (SMART-KONTRAKTLAR, MARKAZLASHMAGAN MA'LUMOTLAR BAZASI VA AUDIT IZLARI)	18
Olimova Mukhlisa Vohidjon qizi	
SANOAT SEKTORIDA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH: STRATEGIK AFZALLIKLAR VA TO'SIQLAR TAHLILI	26
Xatamov Ochildi Qurbonovich	
ТРАНСФОРМАЦИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УЗБЕКИСТАНА КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЕЁ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ	32
PhD. Юлдашева С.Ш	
TREND MODELLARI YORDAMIDA MEHNAT RESURSLARI SONINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH	38
Haydarova Dinora Atamurot qizi	
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВЫКУПА И ПРОДАЖИ КВОТ НА ОРОСИТЕЛЬНУЮ ВОДУ	43
Гоженко Борис Владимирович	
MOLIVAVIY LEVERIJ SAMARASI VA QARZ MABLAG'LARINI BOSHQARISHDA UNDA FOYDALANISH	50
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
XIZMATLAR SOHASIDA WEBMONEY TO'LOV TIZIMINI KOMPYUTERDA O'RNATISH VA SOZLASHNING IQTISODIYOTDAGI ROLI	55
Fazilat Esirgapovna Jomonqulova	
Nizomov Murod	
Qurbonboyeva Rayhon Bahronjon qizi	
MECHANISMS FOR THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF A HEALTHY LIFESTYLE	58
Shukhrat Mashrabboevich Mamadaliyev	
BANK SEKTORIDA OPERATSION SAMARADORLIK VA XAVFLARNI BOSHQARISHNI BAHOLASH	62
R.I.Rashidov	
A.N. Elmurodov	
A.A. Muhiddinov	
TRANSFORMING ECONOMIC GOVERNANCE IN UZBEKISTAN THROUGH DIGITAL PUBLIC SECTOR TOOLS	68
Bokhodirov Boriykhon Boburovich	
Bahromjon Urmanov	
TIJORAT BANKLARINING INVESTITSIYA VA KREDIT SALOHİYATINI BOSHQARISH	74
Ergashova Nilufar Sobirovna	
DEHQON XO'JALIKLARIDA QO'SHILGAN QIYMAT ZANJIRINING SHAKLLANISHI VA UNGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR	80
Azizov Shohsuvor Yuldashevich	
VERTIKAL INTEGRATSIYALASHGAN BANK TUZILMASINI "YAGONA MFO" TEKNOLOGIYASI ASOSIDA TRANSFORMATSIYA QILISH SXEMASI	84
Qo'shboqov Doniyorbek Maxramqulovich	

O'ZBEKISTON SANOAT KORXONALARIDA "YASHIL EKOTIZIM" VA RESURS SAMARADORLIGI (RECP)NI JORIY ETISHNING METODOLOGIK ASOSLARI HAMDA EMISSIALARNI KAMAYTIRISH SAMARADORLIGI.....	90
Do'stqobilov Ulug'bek Ibrohimovich	
TURIZM SOHASIDA OILAVIY TADBIRKORLIK TUSHUNCHALARINING MAZMUN VA MOHIYATIGA ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR	94
Pardayeva Ozoda Mamayunusovna	
СНИЖЕНИЕ ТЕХНИЧЕСКИХ И КОММЕРЧЕСКИХ ПОТЕРЬ ЭЛЕКТРОЭНЕРГИИ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ПОВЫШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ РАСПРЕДЕЛИТЕЛЬНЫХ СЕТЕЙ УЗБЕКИСТАНА	100
Маърупова Дилсора Абдулла кизи	
O'ZBEKISTON QURILISH SOHASIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHNING INSTITUTIONAL SHART-SHAROITLARI.....	105
Qodirov Sardorbek Isroiljon o'g'li	
АКАДЕМИЧЕСКИЕ НАВЫКИ И ОСОБЕННОСТИ ИХ ФОРМИРОВАНИЯ	113
Усманова Зумрад Исламовна	
Рахматуллаев Алижон	
Сайфитдинов Азизжон	
G'AZNACHILIK OPERATSIYALARINING BANKLIKVIDLIGINI TA'MINLASHDAGI O'RNI (SILICON VALLEY BANK MISOLIDA)	119
Axadov Shahboz Shuxrat o'g'li	
ТРАНСФОРМАЦИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ТВЁРДЫМИ БЫТОВЫМИ ОТХОДАМИ В Г. ТАШКЕНТЕ: ОТ ПОЛИГОННОГО ЗАХОРОНЕНИЯ К РЕСУРЧНО-ЭНЕРГЕТИЧЕСКОМУ ИСПОЛЬЗОВАНИЮ	127
Джусупов Кубанычбек	
STRATEGIK BOSHQARUV HISOBİ AXBOROT TA'MINOTINING METODOLOGIK ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH	133
Umidjon Kostayev	
DEVELOPMENT OF A METHODOLOGY FOR TEACHING STUDENTS OBJECTORIENTED PROGRAMMING IN A VIRTUAL COLLABORATIVE ENVIRONMENT USING GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOLS	140
Saidova Dilfuza Ergashovna	
AUDIT SIFATI NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISH	145
Muydinov Erkin Jamaldinovich	
THE ROLE OF E-COMMERCE IN ECONOMIC DEVELOPMENT: EVIDENCE FROM UZBEKISTAN'S DIGITAL TRANSFORMATION.....	152
Shakhriddinova Sitara Tolibjon kizi	
THE IMPACT OF SUSTAINABILITY PRACTICES IN THE AGRICULTURAL INDUSTRY IN UZBEKISTAN	157
Yorkin Ziyodullaev	
Munisa Bekmirzaeva	
РОЛЬ ЦИРКУЛЯРНОЙ ЭКОНОМИКИ В ЗЕЛЕНОМ РОСТЕ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	166
Мохамед Эйд Али Балбаа	
Усманова Азиза Алишеровна	
OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARIDA SAMARADORLIKNI OSHIRISHNING INNOVATSION YO'LLARI.....	173
Shakirxodjaeva Zuxraxon Rustamxanovna	
BARQAROR RIVOJLANISH HISOBOTLARINI TUZISH MASALALARI: XALQARO TAJRIBA VA TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.....	180
Menglikulov Baxtiyor Yusupovich	

THE IMPACT OF SUSTAINABILITY PRACTICES IN THE AGRICULTURAL INDUSTRY IN UZBEKISTAN	184
Yorkin Ziyodullaev	
Munisa Bekmirzaeva	
TASTE OF PLACE: HOW LOCAL-INGREDIENT SOURCING AFFECTS GUEST SATISFACTION AND MENU PROFITABILITY IN HOTEL RESTAURANTS	193
Bahodirova Durdona	
Atametova Sevara	
INTERACTIONS IN CREATIVE TOURISM: RESIDENTS' PERSPECTIVES IN UZBEKISTAN.....	198
Dildora Khodjaeva Mukhamedkhodjaevna	
Jasmin Raxmidinova	
XO'JALIK YURITUVCHISUBYEKTLARNING LIKVIDLILIGINI TA'MINLASH MASALALARI	204
Bauyetdinov M.J.	
YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH SHAROITIDA MINTAQA TABIIY RESURLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA)	212
Safarov Otabek Abduhamidovich	
SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYAT SAMARADORLIGINING NAZARIY JIHATLARI	218
O'rinov Akmaljon Axmadjonovich	
ТЕОРИИ УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ РИСКАМИ В БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	223
Убайдуллаева Мафтунахон Акмалхон кизи	
SURXONDARYO VILOYATI IQTISODIYOTIGA JALB ETILAYOTGAN INVESTITSİYALAR SAMARADORLIGI TAHLILI	230
Xatamova Manzura Ochildiyevna	
TURISTIK MAHSULOT MARKETINGI: NAZARIY ASOSLARI VA RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI	240
Usmanova Zumrad Islamovna	
IN VITRO TEXNOLOGIYASI ASOSIDA KARTOSHA URUG'CHILIGI ZANJIRI SAMARADORLIGINI IQTISODIY BAHOLASHNING NAZARIY ASOSLARI	244
Mardonova Zarifa Numonjonovna	
TIJORAT BANKLARIDA KREDIT OPERATSIYALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH UCHUN RESURLAR YETARLILIGINI TA'MINLASH MASALALARI	251
Sheraliyev Olimjon O'ktam o'g'li	
O'ZBEKISTONDA ESG MOLIYALASHTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI VA MEXANIZMLARI	258
Ajibayeva Raiya Maxsutovna	
YASHIL MOLIYALASHTIRISH INSTRUMENTLARI ORQALI BARQAROR IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASH MASALALARI	262
Ajibayeva Raiya Maxsutovna	
ANIQ FANLARNI O'QITISHDA METAKOGNITIV YONDASHUVLAR: TEORETIK ASOSLAR, KOGNITIV ARHITEKTURA VA AMALIY TRANSFER MUAMMOLARI	265
Namozov Diyorbek Baxtiyor o'g'li	
XUFYONA IQTISODIYOTNING MOHIYATI VA UNI O'ZBEKISTONDA KAMAYTIRISH CHORA-TADBIRLARI	270
Kalandarov R.A.	
RAQAMLI TO'LOV TIZIMLARIDA ALOQA OPERATORLARI ROLINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI.....	276
Nuraliyev Nurbek Rustam o'g'li	

RAQAMLI TO'LOV TIZIMLARIDA ALOQA OPERATORLARI ROLINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI

Nuraliyev Nurbek Rustam o'g'li
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti,
tayanch doktorant
ORCID: 0009-0006-5821-2622

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli to'lov tizimlarining jadal rivojlanishi sharoitida aloqa operatorlarining moliyaviy xizmatlar bozorida o'rni va kelajakdagi istiqbollari tadqiq etilgan. Tadqiqotning maqsadi aloqa operatorlarining to'lov ekotizimiga integratsiyasini tahlil qilish hamda ularning raqobatbardoshligini oshirish yo'llarini aniqlashdan iborat. Tahlil davomida O'zbekiston va xorijiy davlatlar tajribasi qiyosiy usulda o'rganilgan hamda operatorlarning fintech kompaniyalari bilan hamkorlik orqali qo'shimcha daromad manbalarini shakllantirish imkoniyatlari yoritilgan. Maqolaning ilmiy yangiligi shundaki, unda aloqa operatorlari uchun mobil banking va super-ilova strategiyasini birlashtirgan yangi integratsion model taklif etilgan. Xulosa qilib aytganda, aloqa operatorlari raqamli moliya infratuzilmasining muhim bo'g'iniga aylanishi mumkin.

Kalit so'zlar: raqamli to'lov tizimlari, aloqa operatorlari, mobil banking, fintech, super-ilova, to'lov ekotizimi, raqamli transformatsiya, O'zbekiston.

Abstract. This article examines the role and future prospects of telecommunications operators in the financial services market under the conditions of rapid development of digital payment systems. The aim of the study is to analyze the integration of telecommunications operators into the payment ecosystem and identify ways to enhance their competitiveness. The research employs a comparative analysis of the experiences of Uzbekistan and foreign countries and highlights the opportunities for operators to generate additional revenue streams through cooperation with fintech companies. The scientific novelty of the article lies in the proposal of a new integrated model that combines mobile banking and super-app strategies for telecommunications operators. In conclusion, telecommunications operators have the potential to become a key component of the digital financial infrastructure.

Keywords: digital payment systems, telecommunications operators, mobile banking, fintech, super-app, payment ecosystem, digital transformation, Uzbekistan.

Аннотация. В данной статье исследуются роль и перспективы операторов связи на рынке финансовых услуг в условиях стремительного развития цифровых платёжных систем. Цель исследования заключается в анализе интеграции операторов связи в платёжную экосистему и определении направлений повышения их конкурентоспособности. В ходе исследования на основе сравнительного подхода изучен опыт Узбекистана и зарубежных стран, а также рассмотрены возможности формирования дополнительных источников доходов операторов за счёт сотрудничества с финтех-компаниями. Научная новизна статьи заключается в разработке новой интеграционной модели, объединяющей стратегии мобильного банкинга и супер-приложения для операторов связи. В заключение обосновано, что операторы связи могут стать важным звеном цифровой финансовой инфраструктуры.

Ключевые слова: цифровые платёжные системы, операторы связи, мобильный банкинг, финтех, супер-приложение, платёжная экосистема, цифровая трансформация, Узбекистан.

KIRISH

Bugungi kunda raqamli to'lov tizimlari global iqtisodiyotning muhim infratuzilmaviy tarkibiy qismiga aylandi. Smartfonlarning keng tarqalishi, internet tezligining oshishi va pandemiyadan keyingi raqamlashtirish jarayonlarining jadallashuvi natijasida naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushi yildan-yilga ortib bormoqda. Bu jarayonda aloqa operatorlari o'ziga xos strategik mavqeni egallashi mumkin: ular, bir tomondan, keng abonent bazasiga, ikkinchi tomondan esa mobil infratuzilmaga ega bo'lib, moliyaviy xizmatlar ko'rsatish uchun zarur texnik va tashkiliy shart-sharoitlarga egadirlar [1].

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, O'zbekistonda 2017–2023-yillar oralig'ida raqamli to'lovlar hajmi 12 baravar oshgan bo'lishiga qaramay, aloqa operatorlarining ushbu bozordagi ulushi mavjud salohiyatga nisbatan hali to'liq namoyon bo'lmagan [2]. Banklar va mustaqil fintech kompaniyalari bozorni faol rivojlantirayotgan bir sharoitda operatorlar ham o'z imkoniyatlaridan yanada kengroq foydalanish imkoniyatiga ega.

Tadqiqotning obyekti — O'zbekiston va xorijiy davlatlardagi aloqa operatorlari faoliyati; predmeti esa operatorlarning raqamli to'lov tizimlariga integratsiyalashuv jarayonlaridir. Tadqiqotning maqsadi aloqa operatorlarining raqamli to'lov bozoridagi rolini oshirish bo'yicha samarali strategiyani ishlab chiqishdan iborat. Belgilangan maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: mavjud adabiyotlarni tahlil qilish, xorijiy tajribani o'rganish, O'zbekiston misolida empirik tahlil o'tkazish hamda taklif va tavsiyalar ishlab chiqish.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Aloqa operatorlarining moliyaviy xizmatlar sohasiga kirib borishi masalasi xalqaro ilmiy adabiyotlarda keng o'rganilgan. Claessens va hammualliflar [3] fintech kompaniyalarining bank sektori bilan raqobatini tahlil qilib, telekommunikatsiya kompaniyalari “qo'shma platforma” strategiyasidan foydalanish imkoniyatiga ega ekanligini ko'rsatganlar. Aker va Johnson [4] Afrikadagi mobil to'lovlar tajribasini (M-Pesa modeli) o'rganib, operatorlarning moliyaviy vositachi sifatidagi rolini asoslab berganlar. Shu bilan birga, mazkur model asosan bank infratuzilmasi rivojlanish bosqichida bo'lgan mamlakatlar uchun xos ekanligi ta'kidlangan.

Osiyo mintaqasida Wen va Li [5] Xitoydagi WeChat Pay va Alipay tajribasini tadqiq etib, super-ilova strategiyasining to'lov xizmatlari ekotizimini shakllantirishdagi ahamiyatini yoritganlar. Mualliflarning fikricha, aloqa operatorlari ham ushbu yo'nalishda faoliyat yuritish imkoniyatiga ega, biroq bu jarayonda banklar va moliyaviy institutlar bilan samarali hamkorlik muhim omil hisoblanadi.

O'zbekistonda Mirzayev [6] va Ergashev [7] raqamli to'lovlar bozorining rivojlanish tendensiyalarini tadqiq etib, operatorlarning to'lov xizmatlarini rivojlantirishida huquqiy-me'yoriy muhitni takomillashtirish va texnologik infratuzilmani yanada rivojlantirish masalalariga e'tibor qaratganlar. Mazkur tadqiqotlardan farqli ravishda, ushbu maqolada aloqa operatorlari uchun integratsiyalashgan strategik model taklif etiladi. Ya'ni, unda mavjud holat va rivojlanish omillari tahlil qilinishi bilan bir qatorda, operatorlarning raqamli to'lovlar bozoridagi ishtirokini kengaytirishga qaratilgan amaliy yechimlar ham ishlab chiqilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolada asosan qiyosiy taqqoslash (komparativistik) metodidan foydalanilgan. Ushbu metod yordamida O'zbekiston, Hindiston, Keniya va Xitoy tajribalari o'zaro solishtirilib, har bir mamlakatda aloqa operatorlarining raqamli to'lov tizimlariga integratsiyalashuv darajasi, huquqiy-me'yoriy muhit, abonent bazasi hajmi hamda fintech kompaniyalari bilan hamkorlik modellari tahlil qilingan.

Shuningdek, tadqiqotda statistik tahlil metodidan ham foydalanilgan. Bunda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi hamda xalqaro moliyaviy tashkilotlarning 2019–2023-yillarga oid ochiq ma'lumotlar bazalari asosiy axborot manbasi sifatida xizmat qilgan. Dinamik ko'rsatkichlarni baholash maqsadida tendensiyalar tahlili (*trend analysis*) amalga oshirilgan.

Bundan tashqari, muammo–yechim matritsasi metodidan foydalanilib, aniqlangan rivojlanish omillari va mavjud imkoniyatlar asosida strategik taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqilgan. Mazkur yondashuv aloqa operatorlarining raqamli to'lov tizimlaridagi ishtirokini kengaytirish va ularning raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalarni shakllantirish imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

So'nggi besh yil davomida dunyo miqyosida mobil to'lovlar hajmi o'rtacha yillik 23 foizlik o'sish sur'atini namoyon etmoqda. Bu holat raqamli moliyaviy xizmatlarga bo'lgan talabning ortib borayotgani hamda zamonaviy to'lov texnologiyalarining keng joriy etilayotgani bilan izohlanadi. da turli mintaqalarda mobil to'lovlarning umumiy to'lovlar hajmidagi ulushi keltirilgan (1-jadval).

1-jadval
Dunyo mintaqalarida mobil to'lovlar ulushi dinamikasi (%)

Mintaqa	2020 (%)	2021 (%)	2022 (%)	2023 (%)
Sharqiy Osiyo	52,4	56,1	60,3	64,7
Janubiy Osiyo	31,2	36,8	42,5	48,9
MDH mamlakatlari	28,7	33,4	39,1	45,2
O'zbekiston	18,3	24,6	31,4	39,8
G'arbiy Yevropa	61,5	65,2	69,8	73,4

Manba: GSMA Intelligence (2024) ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, O'zbekistonda mobil to'lovlarning umumiy to'lovlar hajmidagi ulushi 2020-yildagi 18,3 foizdan 2023-yilda 39,8 foizga yetib, ikki baravardan ortiq o'sgan. Mazkur ko'rsatkich mamlakatda raqamli to'lov xizmatlarining jadal rivojlanayotganini va aholining elektron moliyaviy xizmatlardan foydalanish darajasi ortib borayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ayrim rivojlangan mamlakatlar hamda ayrim MDH davlatlari bilan taqqoslaganda, mobil to'lovlar bozorini yanada kengaytirish va uning qamrovini oshirish imkoniyatlari mavjud. Bu esa kelgusida mazkur sohaning yuqori o'sish salohiyatiga ega ekanligini tasdiqlaydi [9].

Hozirgi kunda O'zbekistonda to'rtta asosiy mobil aloqa operatori faoliyat yuritmoqda: Ucell, Beeline, UMS (Mobiuz) va Perfectum Mobile. Ularning raqamli to'lov tizimlariga integratsiyalashuv darajasi hamda mazkur bozordagi ishtiroki bo'yicha asosiy ko'rsatkichlar 2-jadvalda keltirilgan [10].

2-jadval
O'zbekiston aloqa operatorlarining raqamli to'lovlar bo'yicha asosiy ko'rsatkichlari (2023-yil)

Ko'rsatkich	Ucell	Beeline	UMS (Mobiuz)	Perfectum Mobile
Abonentlar soni (mln kishi)	9,2	7,8	6,5	1,2
Mobil to'lov xizmatlari foydalanuvchilari (mln kishi)	2,1	1,8	1,4	0,3
To'lov operatsiyalaridagi ulushi (%)	38,4	31,2	25,6	4,8
O'rtacha tranzaksiya qiymati (so'm)	85 000	92 000	78 500	61 000
Fintech hamkorliklar soni	12	9	7	4

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki hamda aloqa operatorlarining ochiq hisobotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, eng yirik operatorlardan biri bo'lgan Ucell'da mobil to'lov xizmatlari foydalanuvchilari umumiy abonentlar sonining 22,8 foizini tashkil etadi. Mazkur ko'rsatkichni yetakchi Xitoy va Hindiston operatorlari tajribasi bilan taqqoslaganda, ushbu yo'nalishda rivojlanish imkoniyatlari mavjudligi kuzatiladi. Xususan, ayrim xalqaro operatorlarda mobil to'lov xizmatlaridan foydalanuvchilar ulushi 65–80 foizgacha yetadi. Shuningdek, fintech kompaniyalari bilan hamkorlik ko'rsatkichlari ham operatorlarning raqamli moliyaviy xizmatlar bozorida ishtirokini yanada kengaytirish imkoniyatlari mavjudligini ko'rsatadi.

O'tkazilgan tahlillar aloqa operatorlarining raqamli to'lovlar bozoridagi faoliyatini rivojlantirishda bir qator muhim omillar mavjudligini ko'rsatdi. Birinchidan, huquqiy-me'yoriy muhit doirasida nobank to'lov tashkiloti maqomini olish bilan bog'liq jarayonlarni yanada soddalashtirish imkoniyatlari mavjud. Ikkinchidan, texnologik infratuzilmani rivojlantirish, xususan, USSD asosidagi yechimlardan zamonaviy API texnologiyalari orqali real vaqt rejimidagi integratsiya mexanizmlariga o'tish muhim ahamiyat kasb etadi. Uchinchidan, banklar va mustaqil fintech kompaniyalari bilan hamkorlikni kengaytirish operatorlarning bozor imkoniyatlarini oshirishga xizmat qilishi mumkin. To'rtinchidan, aholining raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanish madaniyatini yanada rivojlantirish va raqamli savodxonlikni oshirish ushbu bozorning barqaror kengayishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [11].

Kenya tajribasi (Safaricom — M-Pesa). 2007-yilda ishga tushirilgan M-Pesa modeli aloqa operatorlarining moliyaviy xizmatlar bozorida faol ishtirok etishi mumkinligini xalqaro miqyosda namoyon etdi. Bugungi kunda

Safaricom platformasi orqali Keniya iqtisodiyotida yirik hajmdagi tranzaksiyalar amalga oshirilmoqda [4]. Ushbu model bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyati cheklangan aholi qatlamlari uchun qulay moliyaviy xizmatlar infratuzilmasini shakllantirishga xizmat qilgan.

Hindiston tajribasi (Jio Financial Services). Reliance Jio kompaniyasi 2023-yilda to'lov xizmatlari va kreditlash faoliyatini rivojlantirish maqsadida alohida moliyaviy sho'ba korxonasini tashkil etdi. Mazkur yondashuv kompaniyaga o'zining yirik abonent bazasidan samarali foydalanish hamda fintech ekotizimini rivojlantirish imkonini berdi [5].

Xitoy tajribasi (China Mobile — Wo Pay). China Mobile kompaniyasi o'zining Wo Pay platformasi orqali foydalanuvchilarga yagona raqamli muhitda to'lov, sug'urta, kreditlash va savdo xizmatlarini taqdim etishga erishgan [5]. Ushbu yondashuv mijozlar uchun qulay va kompleks xizmatlar ekotizimini shakllantirish imkonini yaratgan.

Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli xalqaro tajribalar uchun uchta muhim omil xosdir: qulay huquqiy-me'yoriy muhit, banklar yoki fintech kompaniyalari bilan strategik hamkorlik hamda mijozlar ma'lumotlaridan xizmatlarni takomillashtirish va qo'shimcha qiymat yaratish maqsadida samarali foydalanish.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari hamda o'tkazilgan tahlillar asosida quyidagi xulosalarni shakllantirish mumkin.

Birinchidan, aloqa operatorlari raqamli to'lovlar bozorida sezilarli strategik salohiyatga ega bo'lib, ushbu imkoniyatlardan yanada samarali foydalanish istiqbollari mavjud. O'zbekistonda raqamli to'lovlar ulushining izchil o'sib borayotgani operatorlarning moliyaviy xizmatlar bozorida ishtirokini kengaytirish uchun qulay sharoit yaratmoqda.

Ikkinchidan, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, aloqa operatorlarining to'lov tizimlaridagi muvaffaqiyatli faoliyati ko'p jihatdan banklar va fintech kompaniyalari bilan strategik hamkorlikni rivojlantirishga bog'liq. Hamkorlikka asoslangan ekotizim modeli raqamli moliyaviy xizmatlar bozorida yuqori samaradorlikni ta'minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Uchinchidan, O'zbekiston sharoitida huquqiy-me'yoriy bazani yanada takomillashtirish, API integratsiyasini kengaytirish hamda abonent ma'lumotlaridan xavfsiz va mas'uliyatli foydalanish mexanizmlarini rivojlantirish ushbu yo'nalishdagi ustuvor vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankiga: aloqa operatorlarining raqamli moliyaviy xizmatlar bozorida ishtirokini qo'llab-quvvatlash maqsadida maxsus "Telekom to'lov litsenziyasi" toifasini joriy etish imkoniyatlarini ko'rib chiqish tavsiya etiladi. Ushbu yondashuv operatorlarning tartibga solingan muhitda faoliyat yuritishi uchun qo'shimcha imkoniyatlar yaratishi mumkin.

2. Aloqa operatorlariga: yirik banklar bilan "white-label" (o'z brendi ostida bank xizmatlarini taqdim etish) hamkorlik modelini rivojlantirish, shuningdek, Payme, Click va boshqa raqamli platformalar bilan API integratsiyasi asosida hamkorlikni kengaytirish maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuv xizmatlar qamrovini kengaytirish va foydalanuvchilar uchun qo'shimcha qulayliklar yaratishga xizmat qiladi.

3. Raqamli texnologiyalar sohasidagi vakolatli tashkilotlarga: aloqa operatorlari uchun yagona ochiq interoperabellik standartlarini ishlab chiqish hamda raqamli to'lov infratuzilmasini milliy darajada muvofiqlashtirish mexanizmlarini takomillashtirish tavsiya etiladi.

Umuman olganda, aloqa operatorlarining raqamli to'lov tizimlaridagi ishtirokini kengaytirish, bank va fintech kompaniyalari bilan hamkorlikni rivojlantirish hamda zamonaviy raqamli infratuzilmani takomillashtirish O'zbekistonda raqamli moliya ekotizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. World Bank. *Digital Financial Services and Telecommunications: Synergies and Challenges*. – Washington, DC: World Bank Group, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. *To'lov tizimlari va xizmatlari to'g'risida hisobot*. – Toshkent: Markaziy bank nashriyoti, 2023.
3. Claessens S., Frost J., Turner G., Zhu F. Fintech Credit Markets Around the World: Size, Drivers and Policy Issues // *BIS Quarterly Review*. – 2018. – September. – P. 29–49.
4. Aker J.C., Johnson C. The Economics of Mobile Money: Harnessing the Transformative Power of Technology to Benefit the Global Poor // *Journal of Economic Perspectives*. – 2021. – Vol. 35, No. 3. – P. 217–238.

5. Wen X., Li Y. Super-App Strategy and Financial Ecosystem: Lessons from WeChat and Alipay // *Journal of Financial Innovation*. – 2022. – Vol. 8, No. 1. – P. 14–29.
6. Mirzayev A. O'zbekistonda raqamli to'lov tizimlarining rivojlanish tendensiyalari // *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy elektron jurnali*. – 2021. – № 4. – B. 112–124.
7. Ergashev B. Aloqa operatorlari va fintech hamkorliklarining moliyaviy inklyuziyaga ta'siri // *O'zbekiston moliya jurnali*. – 2022. – № 2. – B. 45–58.
8. GSMA Intelligence. *The Mobile Economy 2024*. – London: GSMA, 2024.
9. International Monetary Fund. *Digital Money and Central Bank Digital Currencies: New Opportunities and Challenges*. – IMF Policy Paper No. 2023/038. – Washington, DC: IMF, 2023.
10. O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi. *Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida statistik ma'lumotlar*. – Toshkent, 2023.
11. Demirgüç-Kunt A., Klapper L., Singer D., Ansar S. *The Global Findex Database 2021: Financial Inclusion, Digital Payments, and Resilience in the Age of COVID-19*. – Washington, DC: World Bank, 2022.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 6/3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>